

ESTUDI DE LA PARAULA AIXOVAR

Eugeni S. Reig

Director d'InfoMigjorn i administrador de Migjorn (València)

RESUM

La finalitat del treball és estudiar els diferents significats que té –i ha tingut– la paraula *aixovar* (el que té actualment per als valencians, el que té per als catalans –derivat d'una institució antiga de la Catalunya Vella– i el que antigament tenia per als valencians –una mica més ampli que l'actual– i que encara es conserva en el Baix Vinalopó), comparar els significats de la paraula valenciana *aixovar* i els de la paraula castellana *ajuar*, posar de manifest les diferències entre l'*aixovar* –donació matrimonial de l'època musulmana– i el dot –institució que ve del dret romà–, analitzar la idoneïtat de l'expressió *aixovar funerari* i proposar una definició de la paraula *aixovar* que siga adient a la forma actual de vida i a la dels temps futurs. En el treball es comparen les definicions de diversos diccionaris valencians i catalans, antics i moderns, així com les que usen el dret civil català i el dret civil valencià. Per a exemplificar el significat que actualment té la paraula *aixovar* entre els valencians –que és la que ha tingut en els darrers segles– es copien fragments literaris de diversos autors.

PARAULES CLAU: contingut semàntic, contrast de llengües romàniques, valencià, català, castellà.

ABSTRACT

The aim of this work is to examine the different meanings of the word *aixovar* now and in the past both for Catalans and Valencians, bearing in mind the origin of the word (coming from an ancient institution of Old Catalonia) and the broader meaning that has been ascribed to it in Valencia (specifically in Baix Vinalopó area, where the word is still used). I compare the meanings of the Valencian word *aixovar* and the Castilian Spanish *ajuar*, highlighting the differences between the *aixovar* (trousseau of the Muslim period) and the dowry (a donation coming from Roman law). I also analyse the suitability of the expression *aixovar funerari* ('grave goods') and suggest a definition of the word *aixovar* appropriate both for the current and the future way of life.

In this work I compare the definitions of several ancient and modern Valencian and Catalan dictionaries, as well as those used in the Catalan and Valencian Civil law. In order to illustrate the current meaning of the word *aixovar* among Valencian people —which has remained the same meaning for centuries— I quote several literary passages.

KEY WORDS: Semantic content, contrast of Romance languages, Valencian, Catalan, Spanish Castilian.

1. EL SIGNIFICAT DE LA PARAULA *AIXOVAR* EN VALENCIÀ

El significat que per als valencians actuals té la paraula l'*aixovar* és el següent:

«Conjunt de roba d'ús personal (mudades, camises de dormir, mocadors, etc.) o per a ús de la casa (tovalles, tovalloles, jocs de llit, etc.) que la dona aporta al matrimoni i que ha adquirit amb els seus diners o li ha estat regalada pels seus pares o altres persones de la seua família i que, sovint, ella mateixa ha cosit i ha brodat».

Per extensió, també s'anomena *aixovar* al conjunt de roba d'ús personal que porta la novícia quan ingressa en el convent i al conjunt de roba que la futura mare amanix per a ús del xiquet que ha de nàixer. Per a aquest darrer concepte s'usa normalment el diminutiu *aixovaret*, encara que també s'usa la paraula *aixovar*. L'*aixovaret* comprén únicament la robeta del futur nadó. No s'inclouen objectes que no siguen de roba, com ara el bressol, el cotxet, sonalls, xumets, joguets, aigua de colònia, sabó, etc.

Per als valencians, aquests són els únics significats que té la paraula *aixovar*. No en té cap altre.

El costum de les dones valencianes de fer-se l'*aixovar* per a casar-se és molt antic, heretat de l'època musulmana. La paraula *aixovar* deriva de l'àrab الشوار (*aš-šuwâr*). Les dones valencianes s'han fet l'*aixovar* al llarg dels segles —i moltes encara continuen fen-se'l— per dos motius: 1) per fer un estalvi de cara al dia de demà, i 2) per una qüestió de prestigi social. Quan una fadrina es fa l'*aixovar* amb gran esforç econòmic, tant per la seua part com per part de la

seua família, és perquè, d'eixa manera, té emmagatzemada a casa una quantitat considerable de roba d'ús personal i per a ús domèstic que li durarà molt de temps. En molts casos, tota la vida. Per un altre costat hi ha (o hi havia) una qüestió de prestigi social. En algunes poblacions hi havia el costum d'exposar l'aixovar de la dona que anava a casar-se –l'exposició es feia en casa dels pares de la núvia– amb la finalitat que el veren –i l'admiraren– familiars, amics, coneguts, veïns, etc. En altres llocs no hi havia eixe costum però, en tots els llocs, l'aixovar sempre s'ha ensenyat als familiars i a les persones pròximes. Moltes fadrines valencianes s'han fet, per exemple, jocs de llit i jocs de taula brodats que han sigut autèntiques obres d'art i que, en acabant, no han utilitzat mai. Els han conservats com a verdaderes joies que després han heretat altres dones de la seua família (filles, nebodes, nores, germanes, netes, etc.). Moltes dones valencianes conserven, actualment, peces de l'aixovar de sa mare, de la seua àvia, de la seua besàvia, de sa tia, de la seua sogra o d'altres dones de la seua família i no els usen mai o quasi mai. Els conserven com a relíquies que tenen –almenys per a elles– un gran valor material, artístic i sentimental.

2. LA PARAULA *AIXOVAR* EN ELS DICCIONARIS I LES ENCICLOPÈDIES

2.1. ELS DICCIONARIS

- En el *Diccionario valenciano-castellano* de Carles Ros (València, 1764) trobem la paraula grafiada *eixobàr* i i la definix així: «el aparato de ropas que se haze la muger para casarse.» En el mateix diccionari trobem també l'entrada *eixabuár* que definix de la manera següent: «se toma en valenciano por los pañales, y todo el aparato que previenen las mugeres para los niños recién nacidos».

• En el *Breve vocabulario valenciano-castellano sacado de varios autores* de Just Pastor Fuster (València, 1827) trobem la paraula grafiada *eixobar* i diu: «conjunto de ropas que hace la muger para casarse».

• En *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano* de Lluís Lamarca (València, 1839) trobem la paraula grafiada *eixobar* i diu: «*ajuar*».

• En la primera edició del *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig (València, 1851) trobem les entrades *eixahuár* i *eixobár*. En l'entrada *eixahuár* diu: «V. *Eixobár*. s. m., y sus compuestos». En l'entrada *eixobár* diu: «s. m. *Ajuar*».

• En el *vocabulario valenciano-castellano* de Miguel Rosanes (València, 1864) trobem *L'eixahuar ó eixobar* que diu que equival a «El *ajuar*».

• En la tercera edició del *Diccionario valenciano-castellano* de Josep Escrig (València, 1887), dirigida per Constantí Llobart, trobem les entrades *eixaguar*, *huar* i *eixobar*. En l'entrada *eixaguar*, *huar* diu: «m. *Ajuar*. Lo mismo que EIXOBAR. acep. Canastilla. Ropa que se previene para el niño que ha de nacer. Lo mismo que BOLCÁ, DA». En l'entrada *eixobar* diu: «*Ajuar*. Conjunto de muebles, alhajas y ropas que aporta la mujer al matrimonio. Conjunto de muebles ó trastos de uso común en la casa. Lo mismo que EIXAGUAR, HUAR».

• Josep Pla i Costa en el seu *Diccionario Valenciano* va arreplegar el vocable amb diverses variants formals –*aixaguar*, *aixobar*, *aixoguar*, *aixovar*, *axoar*, *axuar*, *eixobar*–, però en totes les variants va posar que la paraula castellana equivalent és *ajuar*.

• El *Diccionari de la llengua catalana: amb la correspondència castellana i llatina* de Pere Labèrnia (Barcelona, 1864), en l'entrada *aixovar*, diu: «m. ant. Mobles ó alhajas. *Ajuar*. Supellex, ctilis. // ant. DOT. // for. La cantitat que'l marit que no es hereu dóna á sa muller si esta es pubilla».

• En el *Diccionario general valenciano-castellano* de Joaquim Martí i Gadea (València, 1891) trobem les entrades *eixaguar*, *huar* i *eixobar*. En l'entrada *eixaguar*, *huar* diu: «m. *Ajuar*. V. *Eixobar*. // Canastilla: ropa que se previene para el niño que ha de nacer. V. *Bolcadá, da*. [sic] // a. Cierta operación que hace en los gusanos de seda. V. *aixaguar*». En l'entrada *eixobar* i diu: «m. *Ajuar*: con-

junto de muebles, alhajas y ropas que aporta la mujer al matrimonio; los de uso común en una casa».

- El *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra (7a edició) diu: «*m.* Dot del marit en el matrimoni d'un fadristerne amb una pubilla».

- El *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia (3a edició, 1993) diu: «**1** DR CIV Aportació de béns feta per un home, en contemplació de matrimoni, a la seva futura muller quan aquesta és instituïda hereva o quan aquell ha d'anar a viure a casa de la dona i aquesta té un patrimoni més important que el del seu futur marit. **2** *I p ext* Roba personal i de la casa que els nuvis aporten al matrimoni. **2 aixovar funerari** HIST Conjunt de béns, eines, vaixel·la, etc., que hom col·locava dins la tomba al moment de sepultar-hi un difunt».

- El *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia (1998) diu exactament el mateix que el *Diccionari de la Llengua Catalana* (3a edició, 1993). Només afig, al començament, «(1139; de l'àr. *aš-šuwâr*, íd.)».

- El *Diccionari Valencià* editat conjuntament per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, la Generalitat Valenciana i Edicions Bromera (2a edició) diu: «**1.** Conjunt de roba d'ús personal i de la casa que s'aporta a la vida en comú. **2. aixovar funerari** Conjunt de béns, utensilis, vaixel·la, etc., que es col·locava dins la tomba al moment de sepultar-hi un difunt».

- El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* (1a i 2a edicions) diu: «Conjunt de roba personal i de la casa que els nuvis aporten al matrimoni».

- El *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor diu: «Quantitat en diners o altres béns que la dona aporta al matrimoni [*ajuar, dote*] // El conjunt de la roba d'ús personal i de la casa que la dona aporta al matrimoni [*ajuar, dote*]».

- *Diccionari de la rima* de Francesc Ferrer Pastor diu exactament el mateix que el *Diccionari general* del mateix autor.

- Santiago Albertí, en el seu *Diccionari castellà-català / català-castellà*, diu que *aixovar* és: «Dote, especialmente la de un segundón que casa con hija única. – Ajuar».

• En el *Diccionari català-castellà* de l'Enciclopèdia (2a edició, febrer 1995) diu: «*m dr (dot del marit)* arras *f pl*».

• En el *Diccionari Voramar valencià-castellà / castellà-valencià* diu: «*m dr (dot del marit)* arras *f pl* || (*parament de la casa*) *ajuar*».

• En el *Diccionari valencià-castellà* de RACV diu: «s. m *ajuar*, dote».

• En el *Diccionari de sinònims, antònims i idees afins* dirigit per Josep Lacreu diu que “dot” és sinònim d'*aixovar*.

• En el *Diccionari Català-Valencià-Balear* diu:

«(antigament escrit sovint *exovar*). *m.* || **1.** ant. Quantitat en diners o en robes i altres béns, que la dona aporta al matrimoni; cast. *dote*. Ego Genuarius den Blanch et uxor mea Er. damus Mascharose filie nostre et viro tuo G. uitali M solidos dotis ratione... Ego Januarius den Blanch et uxor mea Er. promitimus uobis G. uitali et filio uestro G. o paccare M solidos ratione exouarii, doc. a. 1259 («Manual Notarial», arx. parr. de Sta. Col. de Q.). Per so que grans axouars pusquen esser donats, son fets molts peccats, Llull Doctr. puer., c. 64. Que si lo ffill o la ffilla volra lexar altres bens al pare o a la mare, part aquels que aurà rebuts per son dot o exovar, que o pusque fer, Priv. Ordin. Valls Pir., II, 248. No loets catiua qui cost poch ni nouia qui don gran axouar, Jahuda Dits, c. xxx. Més ès muller | l'exovar gros | que no llur cos, Spill 1226. Per completar la informació sobre la naturalesa i condicions jurídiques de l'*aixovar* en aquest sentit, cfr.: Cost. Tort., ll. V, rúbr. I-V; Oliver Hist. Der. II, 276 ss.; H. Garcia en BSCC, III 237 i VIII, 30, 250 i 316. || **2.** El conjunt de roba d'ús personal i d'ús comú de la casa, que la dona aporta al matrimoni (Regne de Val.); cast. *ajuar*. Cfr. Honori Garcia en BSCC, III, 238. Estaba amonestà per a casar-se, li faltaben buit duros per a acabar-se de fer l'aixobar, Navarro PP 137. || **3.** La quantitat que el marit que no és hereu aporta al matrimoni si la seva dona és pubilla (Cat.). || **4.** Conjunt de mobles i atuells d'ús familiar; cast. *ajuar*. «Exouar de ayines de casa: suppellex, utensilia» (Nebrija Dict.)».

• El *Diccionari etimològic* de Jordi Burguera i Tellada (amb la col·laboració d'Assumpta Fluvià i Figueras) diu: «'aportació de béns feta per un home a la seva futura muller', 1139, de l'àr. *aš- šuwâv* [sic], íd».

• Joan Coromines estudia la paraula *aixovar* en el seu *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (I, 115b25) i diu:

«'quantitat que en diners o en altres béns s'aporta al matrimoni', avui aplicat especialment a la que aporta el fadrístern, de l'àrab *šuwâr* que té aquell significat, amb l'article *aš- šuwâr*».

«En Llull apareix repetidament, crec que sempre referint-se al que donen a la núvia els seus pares [...]».

• El *Diccionario de arabismos y voces afines* de Federico Corriente Córdoba, en l'entrada *aixovar* diu:

«**aixovar** (ct., var. **a/exovar** y val. **eixag/huar**), **ajuar** (cs. var.ant. **axuar**), **ajovar** (anl.), **jugal** (anz.), **lahuar** (ext.), **enxoval** (gl. y pt.) y **axovar** o **ja/obar** (ar.) 'enserres domésticos, particularmente, los dispuestos para un nuevo hogar': del and. *aššuwâr* < cl. *šaliwâr*. El ext. **ahualillo** 'envuelta infantil' es dim. Der. intrarrom. cs.: **ajurar**; ct.: **aixovaret**».

2.2. LES ENCICLOPÈDIES

• En l'entrada *aixovar* de la *Gran Enciclopèdia Catalana* diu:

«*m DR CIV* Aportació de béns feta per un home, en contemplació de matrimoni, a la seva futura muller quan aquesta, per raó del projectat casament, és instituïda hereva, o quan aquell ha d'anar a viure a casa de la dona i aquesta té un patrimoni més important que el del seu futur marit. És una institució del dret català originària de la Catalunya Vella, recollida pels *Usatges* i mantinguda a la compilació del 1960. L'aixovar ho és pel marit. A causa d'aquesta semblança entre l'aixovar i el dot, els efectes i beneficis del primer, per dispo-

sició expressa de la llei, són els mateixos que els del segon, llevat de la hipoteca legal, de la tenuta i de l'opció dotal, que no li són aplicables. Si l'aixovar és constituït en diners –forma més freqüent d'aixovar– tots els altres béns mobles de la llar conjugal són considerats propietat de la muller, llevat les robes d'ús personal del marit. [TPV]».

(La sigla TPV fa referència a Tomàs Pou i Viver, autor de l'entrada).

- En l'entrada *aixovar* de la *Gran Enciclopèdia Valenciana* diu:

«*m* El costum de dotar a la novícia o nòvia, d'origen mossàrab, es legisla amb Jaume I».

- En l'entrada AJUAR (*Aixovar*) de la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana* diu:

«Conjunto de muebles, ropas y objetos de uso común en una casa. Las costumbres ligadas a la manera de dotar el ajuar a los matrimonios recién formados han sufrido entre nosotros diversas transformaciones. Algunos autores remontan su origen a los mozárabes, pero es con la formación y constitución del Reino por Jaime I cuando aparece la legislación referida a las aportaciones económicas de los contribuyentes. El contrato matrimonial quedaba fijado en les *encartellades*, que especificaban el ajuar que la mujer llevaba y que, en cuanto a ropa, no podía ser superior a cuatro cofres. Jaume Roig, en su *Spill* registra el dato de que entre los castigos que, por Fuero, merecía la mujer adúltera, estaba la pérdida de ajuar:

Dot, exovar

lo pert per dret

la qui comet

fer adulteri

a vituperi

del marit seu

»En la actualidad, la novia suele encargarse de cuanto considere ropa de casa, además de la suya personal, excepto el vestuario del novio. Es costumbre que el

ajuar se exponga en casa de los padres de la mujer, unos días antes del matrimonio, pare ser admirado por los familiares y amistades. (L.A.C.)».

(La sigla L.A.C. fa referència a Lisard Arlandis Corral, autor de l'entrada).

- En l'entrada AJUAR (*Aixovar*) de la *Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana* trobem el mateix text de Lisard Arlandis que apareix en la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*.

- En l'enciclopèdia lliure Viquipèdia, que trobem a internet, diu:

«Un **aixovar** (de l'àrab *assovár*) és el nom que rep els béns aportats en dot al cònjuge que tenia el patrimoni principal (en general, era aportat per la dona).

»Ja trobem documentada en època carolíngia l'existència d'aquesta paraula, en front del desè aportat pel marit.

»L'aixovar es generalitzà al segle XII com a dot aportat per les dones (o pels homes que es casaven amb una pubilla).

»A la baixa Edat mitjana generalment suposà un pagament en metàl·lic, més roba i paraments del llit».

3. LA PARAULA CASTELLANA *AJUAR* EN ELS DICCIONARIS I LES ENCICLOPÈDIES

3.1. ELS DICCIONARIS

- El *Diccionario de la lengua española* de la RAE, diu: «(Del ár. hisp. *āššiwār* o *aššuwār*, y este del ár. clás. *šawār* o *šiwār*). m. Conjunto de muebles, enseres y ropas de uso común en la casa. // **2.** Conjunto de muebles, alhajas y ropas que aporta la mujer al matrimonio. // **3.** Canastilla, especialmente la que encierra el equipo de los niños recién nacidos. // **4.** Hacienda, bienes, conjunto de objetos propios de una persona. U. t. en sent. fig.».

- El *Diccionario ideológico de la lengua española* de Julio Casares, diu: «m.

Conjunto de *muebles, utensilios y *ropas de uso común en la casa. // Conjunto de muebles y demás objetos que lleva la mujer al *matrimonio.»

- El *Diccionario de uso del español* de María Moliner diu: «1. “Equipo”. Conjunto de *ropas y también *muebles, alhajas, etc., que lleva la mujer al casarse. (V. “ajovar –ant.–, atalaje, belez o belezoz, equipo, hostilla”). 2. “Menaje”. Conjunto de ropas, muebles y demás enseres de una casa».

- El *Diccionario enciclopédico* d’Editorial Olymphia diu: «n. m. Conjunto de muebles y ropas de uso común en la casa. **2** Conjunto de muebles, alhajas y ropas que aporta la mujer al matrimonio».

- El *Diccionario del Español Actual* de Manuel Seco, Olimpia Andrés i Gabino Ramos, diu:

«*m.* **1** Conjunto de objetos, esp. ropas, que lleva la mujer al matrimonio o al entrar en religión. / MGaite *Visillos* 20: Mercedes decía que os casabais este año para verano, ¿no? ¿No te estabas haciendo ya el ajuar? Sampedro *Sonrisa* 261: Luego pasó días llorando y preparando ajuar para el convento. **b)** Conjunto de objetos, esp. ropa, para un niño recién nacido. / Prandi *Salud* 599: El ajuar del bebé. La canastilla del recién nacido debe incluir: 1 termómetro normal, 1 termómetro de baño, 1 peine, 1 cepillo, 1 chupete.. El equipo de ropa comprende: 4 camisitas de batista de manga larga, 4 fajitas umbilicales, 4 bragas de plástico para después del segundo mes.

»**2** Conjunto de muebles, enseres y ropas de una vivienda. ZVicente *Traque* 244: Tuvimos que dejar el pueblo, que se hundió del todo, vengan bombas y más bombas. No le voy a decir lo que se quedó por allí, que salimos con lo puesto. Nadie pensaba entonces en tirarme piedras, muertos de miedo, ansiosos por cargar con alguna cosa del ajuar. GNuño *Madrid* 34: La casa de Lope de Vega ha sido restaurada por la Real Academia Española, y amueblada del modo más afín al verosímil ajuar de Lope.

»**3** Conjunto de prendas de uso personal. / GNuño *Madrid* 114: El casco ibérico de plata.. es la pieza más suntuosa del ajuar hispánico primitivo. GPa-

vón *Reinado* 117: Con ellos se entretuvo hasta que le acabaron el ajuar. [*Le han dejado sin ropa en un hotel*].

• L'entrada **ajuar** y **ajurar** del *Diccionario de arabismos y voces afines* de Federico Corriente, remet a l'entrada **aixovar** del mateix diccionari, que he reproduït en l'apartat anterior.

• Joan Coromines, en el seu *Diccionario Crítico Etimológico*, diu:

«AJUAR, del ár. *šuwâr* id. 1.^a doc.: *Cid* (*axuvar*).

»También arag. ant. *axovar* 'heredad que la esposa recibe de sus ascendientes'; port. *enxoval*, cat. *eixovar* [1139, M.P., *Orig.*², 61]. Éstos solo significan 'ajuar de novia', y ésta es la única ac. que Dozy, *Gloss.* 224, y *Suppl.* I, 800a, documenta en árabe occidental e hispánico (también Lerchundi). Observa Neuvonen que en castellano la ac. 'mobiliario de casa' no se halla hasta J. Ruiz. En realidad, aunque ja parece figurar en Nebr., no la veo asegurada hasta el S. XVI¹. Es lástima que los especialistas no nos digan si *šuwâr* en la ac. general 'ajuar de casa' està bien asegurado en árabe. Es verdad que Freytag traduce "supellex domestica", pero falta saber si es traducción completa y no olvidemos la falta de un término latino que equivalga a ajuar de novia. La variante valenciana *eixahuar* "aparato para los niños recién nacidos" (Sanelo, comp. *eixaguar* en Bodria, *Llibret de Recorts*, BDLC VI, 273), y el judeoespañol *ašaguar* (Wagner), pueden salir de *šuwâr* por diferenciación, pero también podrían relacionarse con la forma árabe *šawâr* registrada por Belot. Comp. ALHAVARA.

»¹ De todos los pasajes anteriores que cita el *DHist.*, el del *Corbacho* contiene evidentemente la idea de 'ajuar de novia', y creo lo mismo del pasaje de Juan Ruiz. Éste dice que los parientes del rico, al morir éste, desamparan su alma y por avaricia le hacen decir una misa corta, "de todos sus tesoros danle poco *axuar*": me parece clara la comparación del alma que se va al otro mundo con la novia que pone casa propia con poco auxilio del padre avariento. Nebr. da "axuar de casa: suppellex", que parece referirse al mobiliario, en vista del agregado "de casa". Pero nótese que Valdés y Covarr. sólo se refieren toda-

vía al ajuar de novia, y que éste emplea para traducirlo el lat. *suppellex* ‘mobiliario’, debido a la falta de un vocablo latino que signifique lo que *ajuar* en su ac. antigua, como nota Valdés».

- L'entrada *ajuar* del *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico* de Joan Coromines i José Antonio Pascual, diu exactament el mateix que el que acabe de transcriure de l'entrada *ajuar* del *Diccionario Crítico Etimológico* de Joan Coromines.

- L'entrada *ajuar* del *Breve Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana* de Joan Coromines diu: «h. 1140. Del ár. *šuwâr*. La acepción ‘ajuar de novia’, que es la corriente en árabe, es general hasta el S. XVI castellano, y única hasta hoy en portugués y catalán».

- L'entrada *ajuar* del *Diccionario Etimológico Español e Hispánico* de Vicente García de Diego diu: «(cast.) [**mobiliario**]: Ver.ár. *axuar* ‘muebles’».

- El *Diccionario de sinónimos y antónimos* d'Espasa-Calpe dóna els sinònims següents del vocable *ajuar*: menaje, enseres, bienes, pertenencias, equipo, mobiliario, ropa, indumentaria.

3.2. LES ENCICLOPÈDIES

- En l'Enciclopèdia Espasa diu:

«F. **Mobilier**.– It. **Mobili e arredi**.– In. **Household-furniture**.– A. **Mobilier**, **Meublement**, **Hausgeräth**.– P. **Mobilia de uso commun**.– C. **Parament de casa**.– E. **Meblazo**.– (Etim.– Del ár. *axuar*, muebles, dote.) m. Conjunto de muebles ó trastos de uso común en la casa. // Los adornos personales, ropas y muebles de casa que lleva la novia al matrimonio, como parte de su dote ó por todo equipaje. // Metafóricamente, lo que constituye en ropas, muebles ú otros objetos, el capital de un individuo, por pocos y malos que sean. // AJUAR DE COCINA. La batería ó utensilios de cocina.

»AJUAR DE MUJERES LOCAS, TODO ALBANEGAS Y TOCAS. ref. Se refiere á los gastos superfluos de ciertas mujeres. También se dice: *el ajuar de la tiñosa, todo albanegas y tocas.* // POR AJUAR COLGADO NO VIENE HADO. ref. Denota que son preferibles á las alhajas y muebles los bienes productivos. // EL AJUAR DE LA FRONTERA. LOC. PROV. CON QUE SE INDICA UN NÚMERO DE MUEBLES, ALUDIENDO AL REFRÁN: *Tres terrazas y una estera, el ajuar de la frontera.* // SI TUVIMOS AJUAR; SI NO, VÍMOSLE COLGAR. ref. que censura á los que todo lo sacrifican á un hijo en disparidad con sus recursos».

- En l'enciclopèdia lliure Wikipedia, que trobem a internet, diu:

«El ajuar es el conjunto de muebles, enseres y ropas de uso común en la casa. Tradicionalmente, era la esposa la que aportaba el ajuar al matrimonio (entendiendo en este caso que se refería fundamentalmente a las ropas).

»Era responsabilidad de la madre ir preparando el ajuar de sus hijas antes de que éstas llegasen al matrimonio. Tradicionalmente, el ajuar iba siendo construido por la novia, de acuerdo con su posición económica. La confección y bordado de determinadas prendas (manteles, sábanas...) era realizado por la propia novia antes de la boda.

»Pero la igualdad entre el hombre y la mujer en las sociedades occidentales ha tenido como consecuencia que la costumbre de que cada mujer fuese construyendo un ajuar antes de la boda esté pasando al olvido».

4. LA PARAULA AIXOVAR EN EL DRET

4.1. LA PARAULA AIXOVAR EN EL DRET CIVIL CATALÀ

Els articles 41 i 42 del Capítol VII *De l'aixovar i del cabalatge* del *Decret legislatiu 1/1984, de 19 de juliol, pel qual s'aprova el text refós de la Compilació del dret civil de Catalunya*, diuen:

Article 41

El marit, en contemplació del matrimoni, pot aportar a la seva consort béns en concepte d'aixovar quan aquesta, per raó del casament, sigui instituïda hereva per algun ascendent o per una altra persona.

Constituït l'aixovar en diner, els altres béns mobles que hi hagi a la casa conjugal, tret de les robes d'ús del marit, es presumeixen de la muller, llevat de pacte contrari.

L'aixovar produeix els mateixos efectes i gaudeix dels mateixos beneficis que el dot, llevat els d'hipoteca legal, opció dotal i tenuta.

Article 42

L'aixovar es podrà constituir estimat o inestimat i amb les modalitats que respecte al dot figuren establertes a l'article 30. Li són d'aplicació les regles donades per als béns dotals en aquests supòsits.

4.2. LA PARAULA AIXOVAR EN EL DRET CIVIL VALENCIÀ

Els articles 19 i 20 del Capítol III *De la vivenda habitual de la família* de la *Llei 10/2007, de 20 de març, de la Generalitat Valenciana, de Règim Econòmic Matrimonial Valencià*, diuen:

Article 19

Predetracció de l'aixovar domèstic a la defunció d'un dels cònjuges

1. A la defunció d'un dels cònjuges, s'adjudicaran al supervivent els béns que constitueixen l'aixovar domèstic de la vivenda habitual comuna dels cònjuges, per dret de predetracció, per la qual cosa no es computaran en el seu haver hereditari. No s'inclouen en este dret de predetracció els objectes de valor extraordinari en funció del muntant del cabal relict pel causant i del nivell de vida del matrimoni.

2. A falta de prova en contra, es presumirà que els béns que constitueixen l'aixovar domèstic de la vivenda habitual, pertanyen per mitat i en pro indiviso als dos cònjuges.

3. Si la defunció ha sigut a causa d'un cas de violència domèstica, sempre que el cònjuge supervivent haja sigut condemnat per la mort dolosa de l'altre en sentència judicial ferma, quedarà privat d'este dret de predetracció.

Article 20

Predetracció de l'aixovar domèstic en els casos de separació, nul·litat o divorç

En els casos de nul·litat, separació o divorç, l'ús de l'aixovar domèstic s'atribuirà preferentment al cònjuge a qui s'haja atribuït l'ús de la vivenda familiar mitjançant sentència judicial, sense perjudici d'allò que els consorts acorden en el conveni regulador dels efectes patrimonials de la seua separació, divorç o nul·litat aprovat judicialment.

5. PRECISIONS SOBRE EL SIGNIFICAT VALENCIÀ ACTUAL DE LA PARAULA AIXOVAR

Per als valencians:

1) L'aixovar està format per un conjunt de roba que aporta la dona al matrimoni format per roba de llit (llençols, flassades, coixineres, cobrellits), roba de taula (tovalles, tovallons), roba de cuina (torcadors), roba de bany (tovalloles), roba d'ús personal (mudades, camises de dormir, pijames, camisetes, mocadors). No és *aixovar* la roba de vestir exterior com ara jerseis, falde, pantalons, jaquetes, vestits (tampoc el vestit de núvia), abrics, gavadines, etc., ni tampoc les cortines, les catifes ni els entapissats. Tampoc forma part de l'aixovar tot allò que no és de tela com ara les joies, els mobles, els quadres, les figuretes, les vaixelles, els atifells de cuina, els electrodomèstics, els llibres, els discs, els diners

en efectiu, els comptes bancaris, els valors mobiliaris, els títols de propietat, els immobles, els vehicles, els ramats d'animals domèstics (vaques, cabres, ovelles, etc.), les terres de cultiu, els solars edificables, els animals de companyia, etc.

2) L'aixovar l'aporta únicament i exclusivament la dona. L'home, com és lògic, sempre ha aportat al matrimoni la seua roba d'ús personal (roba interior, roba de dormir, calcetins, mocadors, etc.), però aquesta aportació no rep la denominació d'*aixovar*. L'aixovar, com el dot, són aportacions de la dona al matrimoni. No hi ha ni hi ha hagut mai aixovar masculí ni dot masculí. Tant l'aixovar com el dot són aportacions que, històricament, ha fet la dona al matrimoni. L'home, lògicament, ha aportat sempre béns al matrimoni, però no s'han anomenat mai ni *dot* ni *aixovar*.

3) L'aixovar l'aporta la dona al matrimoni. Si no hi ha matrimoni, no hi ha aixovar. L'aixovar és inherent al fet de casar-se, com també ho són el vestit de núvia, la cerimònia de casament i l'àpat de noces. Si no hi ha boda, no hi ha vestit de núvia, no hi ha cerimònia de casament, no hi ha àpat de noces i tampoc hi ha aixovar.

5.1. LA PARAULA VALENCIANA AIXOVAR I LA PARAULA CASTELLANA AJUAR

Com he dit en l'apartat anterior, la paraula *aixovar* significa per als valencians: «Conjunt de roba d'ús personal o per a ús de la casa que la dona aporta al matrimoni». Aquest és el significat que té actualment per a la immensa majoria de valencians i el que ha tingut en els darrers segles. Més antigament, el concepte d'*aixovar* incloïa, a més de la roba, altres objectes que no eren de tela. Aquest ús antic encara es conserva en la comarca del Baix Vinalopó. Joan-Carles Martí i Casanova, en diversos missatges enviats a Migjorn (llista de debat en internet sobre llengua catalana) el 16 i el 17 d'octubre del 2008,

ens va explicar que a Elx les fadrines feien un acord amb una botiga –acord que anomenaven “consorci”– segons el qual abonaven una quantitat mensual de diners durat un temps determinat –normalment, uns quants anys– a la botiga en qüestió, diners que els aprofitaven per a fer-se l’aixovar que incloïa, a més de la roba d’ús personal i per a ús de la casa, la vaixela i els atifells de cuina, però no mobles ni altres objectes. Joan-Carles Martí ens va explicar que, a partir del 1980, el costum de fer el consorci ha anat minvant i, actualment, pràcticament ha desaparegut.

La paraula castellana *ajuar* té dos significats principals: «conjunto de muebles, enseres y ropas de uso común en la casa» i «conjunto de muebles, alhajas y ropas que aporta la mujer al matrimonio». El primer concepte correspon al nostre de *parament de casa*. El segon correspon al nostre d’*aixovar de núvia*, però és més ample ja que inclou mobles i joies (i supose que altres objectes i valors, també). Segons Coromines, el segon concepte –més acostat al català i al portugués– seria el primitiu en castellà i, a partir del segle XVI, va nàixer el segon concepte. Ja veiem que alguns diccionaris, com el de María Moliner i el de Manuel Seco, donen com a primera accepció la segona del *DRAE* i com a segona accepció la primera del *DRAE*.

Per tant, la paraula valenciana *aixovar* i la paraula castellana *ajuar*, encara que tenen moltes coses en comú i tenen el mateix origen etimològic, no són equivalents.

Diversos diccionaris –Lamarca, Escrig, Rosanes, Labèrnia (1a accepció), Martí i Gadea, Pla i Costa, Albertí (2a accepció), Ferrer Pastor, diccionari de la RACV, Voramar (2a accepció)– donen, com a equivalent de la nostra paraula *aixovar*, la paraula castellana *ajuar*. Això no és correcte i caldria matisar-ho molt.

La llei de la Generalitat Valenciana sobre el Règim Econòmic Matrimonial Valencià fa un ús impropï de la paraula *aixovar*. Diu *aixovar domèstic* a on hauria de dir *parament de casa* (o *de la casa*). En la llei, donen a la paraula valenciana *aixovar* la primera accepció que dóna el *DRAE* per a la paraula cas-

tellana *ajuar* que no coincidix en absolut amb el concepte que els valencians tenim d'aixovar. És trist i lamentable comprovar que els nostres legisladors no coneixen el significat de les nostres paraules.

Hem vist que la primera accepció que Pere Labèrnia inclou en el seu *Diccionari de la llengua catalana: amb la correspondència castellana i llatina* de la paraula *aixovar* és “Mobles ó alhajas” i diu que equival al castellà *ajuar*, però tot seguit diu que equival al llatí “Supellex, ctilis”. Aquesta denominació llatina era la que empraven el antics romans per a denominar el parament de casa i incloïa, fonamentalment, el llit, el matalaf, els coixins, els cobertors, les banquetes, les cadires, la taula (o taules), els baüls, els cresols, les torxes, les espelmes, les llanternes, els canelobres, les romanes (balances romanes), els brasers, els rellotges (d'aigua i d'arena), la vaixella, els atifells de cuina, etc. Es veu ben clarament que la denominació llatina del parament de casa (*supellex, -ctilis*) no té res a veure amb el concepte valencià d'aixovar. Trobe sorprenent que Pere Labèrnia Esteller, que va nàixer a Traiguera (el Baix Maestrat) no coneguera el significat valencià de la paraula *aixovar*.

5.2. SOBRE L'AIXOVAR FUNERARI

La definició de la segona accepció de la paraula *aixovar* que dóna el *Diccionari Valencià* –accepció que, per cert, no apareix en el *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* –no és gens adequada a la idea d'aixovar que tenim els valencians. És la següent: «**aixovar funerari** Conjunt de béns, utensilis, vaixella, etc., que es col·locava dins la tomba al moment de sepultar-hi un difunt». Eixa expressió –*aixovar funerari*– és, sense cap mena de dubte, un calc de l'expressió castellana *ajuar funerario*. Com hem vist, la paraula castellana *ajuar*, al contrari de l'*aixovar* valencià, s'usa per a denominar un conjunt de béns que inclouen objectes diversos entre els qual pot haver-hi, fins i tot, mobles. En castellà, *ajuar fune-*

rario té sentit, però, per a nosaltres, l'expressió *aixovar funerari* no té gens de sentit. Per a expressar eixe concepte, l'italià s'usa *corredo funerario*, el portugués *equipamento funerário*, el francès *dépot funéraire*, *trousseau funéraire* i *meublier funéraire*, l'occità *mobiliari funerari*, el romanés *mobilier funerar*, l'anglès *grave goods* o *tomb equipment*, l'holandés *funerair meubilair* i l'alemany *Grabbeigaben*. Les denominacions usades en occità, romanés i holandés són calcs de la francesa *mobilier funéraire*.

Considere que, en valencià, serien molt més adequades les denominacions *equipament funerari* o *depòsit funerari* que *aixovar funerari*.

L'arqueòleg barceloní Miquel Tarradell i Mateu –que va ser catedràtic de la Universitat de València– en la revista *Fonaments. Prehistòria i món antic als Països Catalans* –revista que ell dirigia– en l'escrit *Sobre alguns termes d'arqueologia en català* parla sobre *Aixovar funerari? Dipòsit funerari?* i diu:

«En castellà s'ha generalitzat el terme *ajuar* per indicar les troballes d'objectes dins de tombes.

»Observem que en català, simplement per un mecanisme de calc, prou conegut, es tendeix a utilitzar, com a equivalent, “aixovar”.

»Cal advertir que l'*ajuar* castellà ja pot ser discutible si ens atenim a la definició corresponent del *Diccionario de la Real Academia*. I que, per altra banda, no deixa de ser un concepte poc precís arqueològicament, ja que entre els objectes que han estat trobats dins d'una tomba, si es tracta d'una excavació correcta, cal distingir entre els que duia la persona enterrada o incinerada, peces d'indumentària o joies (fibules, botons, plaques de cinturó, anells, collarets, etc.) i les que foren dipositades a la sepultura en una acció ritual, com acostuma a passar amb les peces ceràmiques, amb les armes etc. Però deixem aquest matís, prou important, i que no caldria oblidar sempre que sigui possible, per centrar-nos en el terme “aixovar”.

»La definició del mot que trobem als diccionaris és molt lluny del sentit que li atribueixen els arqueòlegs: “Aportació de béns feta per un home, en contemplació de matrimoni, a la seva futura muller”, copiem del *Diccionario de la*

llengua catalana de la Fundació Enciclopèdia Catalana, i el mateix concepte ens dóna el diccionari de P. Fabra.

»El terme, doncs, ni correspon a la funció que li és atribuïda, ni és un terme fàcil, del català parlat o escrit, normal i corrent. És evident que del sentit jurídic originari s'ha estès, com en castellà, al conjunt d'objectes de la casa. Però no té res a veure amb el món funerari.

»Proposaríem de substituir-lo pel terme que utilitzen els francesos: *dépot funéraire*. Si en lloc d'aixovar diem o escrivim "dipòsit funerari", utilitzem un terme més propi i tothom l'entén (inclosos els lectors estrangers)».

Fins ací el que va escriure Miquel Tarradell.

El *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, en l'entrada *dipòsit*, arreplega la denominació que proposava Miquel Tarradell. En la primera edició la defineix com a «objectes trobats dins les tombes, entre els quals cal distingir els que duïa la persona enterrada o incinerada, les peces d'indumentària o joies (fibules, botons, anells, etc.), i els que foren dipositats a la sepultura en una acció ritual (peces ceràmiques, armes, etc.)» –definició calcada pràcticament de la que proposava Tarradell– i en la segona com a «conjunt d'objectes dipositats dins les tombes, entre els quals cal distingir els que pertanyien al difunt i els que tenien una finalitat ritual». El *Diccionari Valencià* també l'arreplega i diu exactament el mateix que la primera edició del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, canviant només *dipòsit* per *depòsit* i *dipositats* per *depositats*. El *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, en canvi, no l'arreplega.

Miquel Pairolió va publicar el dia 31 d'octubre del 2010 en el diari Avui un article titulat *Aixovar* en el qual explicava que el 27 d'octubre del 2010, al jaciment d'Empúries, es varen fer diverses troballes arqueològiques, entre les quals hi havia «l'aixovar funerari d'una dona romana del segle II». Reproduïsc tot seguit un fragment de l'article:

«La presentació d'aquestes descobertes va tenir una conseqüència lingüística curiosa i tragicòmica. Els especialistes van pronunciar la paraula *aixovar*, que

va estar ressonant tot el dia per les ràdios i televisions. Però de quina manera! La vam sentir pronunciar de les maneres més inversemblants i còmiques. Ben pocs la van dir amb la fonètica correcta. *Aixovar* és una paraula ben catalana i tradicional. Però, en la situació lingüística d'avui dia, presenta dos problemes. Primer, que molta gent no sap què és un aixovar. En tot cas saben què és un *ajuar*. Segona, que *aixovar* és un mot diferent del seu equivalent castellà, que acabem d'escriure. Si fos similar, el problema seria menor, però com que no ho és, ja hi som pel tros. Quins treballs que portava, això de l'aixovar!»

5.3. L'AIXOVAR I EL DOT

El dot és el conjunt de béns que la dona aporta al matrimoni en el moment de casar-se, als quals s'afegiran els que rebrà, durant el matrimoni, per donació, herència o llegat amb caràcter dotal. Així està definit en el codi civil espanyol. El dot és una institució que ve del dret romà i que va ser coneguda en cultures més antigues que la romana. En les *Las Siete Partidas* del rei Alfonso X el Sabio hi ha la definició següent del dot: “la donació feta per mantenir el matrimoni”. També s'anomena *dot*, per extensió, els béns que aporta al convent la dona que es fa monja, figura aquesta arrellegada pel dret canònic.

Per als valencians, com he dit, l'aixovar inclou només la roba d'ús personal i de la casa. Les paraules *aixovar* i *dot* no són equivalents en absolut. El concepte de dot és molt més ampli que el d'aixovar. Es podria considerar l'aixovar com una part –xicoteta– del dot, com un subconjunt –format per la roba d'ús personal i de la casa– del conjunt de béns que la dona aporta al matrimoni i que comprén mobles, immobles, terres, diners, joies, vehicles, etc., però en la pràctica no és d'eixa manera. Els valencians considerem que l'aixovar és una cosa i el dot una altra de ben diferent. De fet, és ben fàcil trobar dones valencianes de famílies modestes que han aportat al matrimoni un dot exigü o, fins i tot,

no n'han aportat cap, però és pràcticament impossible trobar dones valencianes que, en els darrers segles, s'hagen casat sense portar el seu aixovar, que ha sigut sempre –per pocs dines que hagen tingut elles i la seua família– tan bonic, complet i vistós com els ha sigut possible. Portar al matrimoni l'aixovar ha sigut sempre per a les dones valencianes i per a les seues famílies una qüestió de prestigi i d'amor propi.

Vejam què diu l'entrada *dot* del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*:

«1 1 m. [LC] [DR] Aportació voluntària de béns que fa la muller al marit orientada al sosteniment de les càrregues del matrimoni. Un bon dot. Aportar en dot.

»1 2 m. [LC] [DR] [RE] Allò que aporta al convent una noia que es fa monja».

El dot l'aporta sempre la dona al matrimoni, mai l'home. En les cultures de l'antiguitat es considerava que la dona era una càrrega en el matrimoni i, per tant, el futur marit havia de ser compensat econòmicament per la família de la futura esposa. La institució del dot va ser legislada de manera detallada en el dret romà i ha arribat fins a l'actualitat.

És bastant corrent que es confonguen l'aixovar i el dot –sobretot que ho confonguem els hòmens–. Ja veiem que Francesc Ferrer Pastor, en els dos diccionaris que va fer (*Diccionari General* i *Diccionari de la Rima*), els confon.

En alguns llocs, com ara el Baix Vinalopó, no existix la paraula *dot* i s'usa, per als dos conceptes, la paraula *aixovar*. Carles Segura Llopes, en el seu llibre *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó* diu: «**aixovar** pr. *a(i)xovà* Cre., *enxovar* Gua., *a(i)xovar* Restcom. Aixovar; no hi existeix el mot *dot*».

5.4. L'AIXOVAR VALENCIÀ I L'AIXOVAR CATALÀ

Tant la definició que dóna el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra com la primera accepció del *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, la tercera del diccionari de Labèrnia, la tercera del *Diccionari Català-Valencià-*

Balear, la primera del *Diccionari castellà-català/català-castellà* d'Albertí, la de la *Gran Enciclopèdia Catalana*, la que trobem en el dret civil de Catalunya i la que dóna Joan Coromines en el seu *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, fan referència a una antiga institució de la Catalunya Vella que no ha existit mai entre els valencians. Això s'ha d'explicitar imprescindiblement. La paraula *aixovar* té un significat en terres catalanes i un altre ben diferent en terres valencianes i eixa diferència s'ha de deixar ben clara quan es defineix la paraula en els diccionaris a fi que no hi hagen confusions ni malentesos. El *Diccionari Català-Valencià-Balear* sí que ho fa: en la segona accepció diu (Regne de Val.) i en la tercera diu (Cat.).

5.5. EXEMPLES LITERARIS RELATIUS AL SIGNIFICAT VALENCIÀ DE LA PARAULA AIXOVAR

- Heus ací uns fragments de la novel·la *Júlia* de l'escriptora alcoiana Isabel Clara Simó:

«—Això no és res. Pense que, a part del jornal, hi ha la roba, l'aixovar. Ma mare vol acompanyar-la perquè siga fet a gust d'ella, que tots sabem que és una xica fina. Però, això sí, el criteri de ma mare també és important, sobretot per a una xica que no sap res de la vida».

«—Al seu temps. Jo sabré dir-li-ho. Ningú més. Així que, faltant tan poc temps com falta, i havent d'intervindre la seua senyora sogra en l'aixovar i en això d'*ensenyar la xica*, haurem de decidir ben prompte la presentació. Perquè vostè me la va demanar en esta mateixa casa».

«Els regals eren tants i l'aixovar tan complet que els "ois" i "uis" dels convidats se sentiren fins al port d'Albaida».

«Amb les compres van fer una certa amistat. Júlia amb prou faenes parava a casa. I el promès, tampoc no el veia massa. Ella, pobreta, d'aixovar només tenia

unes estovalles a mig brodar i un joc de llit de tela grollera, que havia brodat de nits, deixant-hi els ulls. La senyora Dolors, quan ho va veure, va fer grans lloances, i Júlia va estar a punt de fer-li un altre bes».

«—La forqueta la sé portar. I la casa la sabré portar. Quan vam fer l'aixovar, vostè em va ensenyar. I en vaig aprendre. Ara bé sé anar a la modista sola i sé el que m'he de posar en cada moment. A vostè li ho dec. Amb la casa, passàrà el mateix».

• Els fragments següents són de la rondalla *L'albarder de Cocentaina* d'Enric Valor:

«S'acosta i me l'agafa de la mà.

—Vols casar-te amb mi, Vicenteta?

Aquesta vegada no me la va deixar escapar.

—Ciril —li retruca ella—, no tinc pare ni mare, no tinc aixovar tampoc!...

—Què hi fa? —diu Ciril tot entusiasmat—. Jo tampoc no tinc pares. Però tinc ma casa, el meu ofici i diners per al teu aixovar».

«El rector arruixà abundantment d'aigua beneita totes les estances, començant per l'entrada i acabant pel cadamunt. I heus ací també una cosa ben misteriosa: de l'aixovar que Ciril comprà a Vicenteta, no en trobaren ni un fil; així mateix havien desaparegut les gallines i el gall, que sempre atenia ella, i els conills i les seues gàbies. Tot. La casa de l'albarder apareixia com abans de casar-se».

• En la narració *La masera del Romà* de l'escriptor alcoià Jordi Valor i Serra, inclosa en el llibre *Histories Casolanes*, trobem:

«El senyor Josep sabia llatí i ho resava tot en dita llengua; i ella, la formosa pagesa, quan alguna tempesta amenaçava el pa en el bancal encara o l'oli encara en les oliveres, treia de la vella caixa de noguer de l'aixovar el quadret del Natzaré de la Confraria i el posava al bell mig de l'era sobre tauleta revestida amb mantell blanc de vores brodades; i sempre, generalment, eixien ben lliurats del perill».

(Quan parla de “la vella caixa de noguer de l’aixovar” es referix a la caixa de fusta tradicionalment anomenada *caixa de núvia* (o de *nòvia*, o de *nòvia*) a on les dones guardaven el seu aixovar).

- En *Contes d’Isabel* d’Isabel-Clara Simó trobem:

«Però el pare m’ha regalat una peça de llençols per començar-me l’aixovar. I m’ha dit desgraciada quan li he dit que no en vull, jo, d’aixovar. Que quan sigui gran seré molt rica i una brodadora em farà l’aixovar més fi que es pugui trobar, tot de batista, i que els llençols seran de fil».

- En la novel·la *Sense la terra promesa* d’Enric Valor podem llegir:

«I cent duros a cadascuna de les minyones de servei (per als aixovars, com al testament constava) [...]».

- Els fragments següents són del llibre *Un Estudi d’antropologia social al País Valencià: els pobles de Vallalta i Miralcamp* de Joan Francesc Mira:

«[...] un aixovar amb diverses dotzenes de llençols de fil exposades a l’administració pública, o un dinar de casament amb quatre-cents convidats [...]»

«Aquesta funció econòmica de l’aixovar està molt reduïda actualment, almenys quant a la seva necessitat com a fons d’estalvi per endavant; però conserva encara tot el seu valor com a referència simbòlica, a més del valor eventual com a font de prestigi».

«Els regals, juntament amb l’aixovar, són exposats a l’admiració pública; i les famílies reben innumbrables visites que acudeixen amb aquesta finalitat, [...]».

- Els fragments següents són de *Borja Papa* de Joan Francesc Mira:

«¿Qui havia pagat mai a Itàlia cent mil ducats comptants pel dot d’una filla, més uns altres tants d’aixovar, més el valor d’unes altres cent mil en exempcions, beneficis i rendes?»

(Com veiem, Joan Francesc Mira, valencià i antropòleg, distingix clarament entre dot i aixovar.)

«[...] el mateix dia li vaig dir: filla, vull que t’endugues a Ferrara un aixovar de núvia com no el podria somniar una reina, ens queda poc de temps de viure junts, però fins que te’n vages tot allò que és meu és teu».

- En la novel·la *Els cucs de seda* de Joan Francesc Mira llegim:

«I això va permetre a mare i filla de tirar endavant durant els anys més difícils. A banda la clientela particular, d'aixovars de núvia i de primeres comunions, un botiguer de passamaneria del carrer de Sant Vicent els feia comandes regulars [...]».

- Els fragments següents són de la introducció de Carles Mulet a la novel·la *Viatge al final de fred* de Joan F. Mira:

«I, davant tot això, ella manifesta una actitud predisposada a l'acceptació del destí, oferent, que es veu simbolitzada per les robes de l'aixovar: "Jo dormiré quan ell entrarà en la cova amb la primera claror del matí. I duré posat el millor camisó de fil de l'aixovar de nòvia"».

«Això però, no es tracta de personatges plans, definits unilateralment, sinó complexos i enigmàtics, capaços d'encabir múltiples facetes en la seua personalitat. Així, també veiem manifestar-se en la germana trets i actituds en concordança amb el que s'entén com a model de femineïtat, especialment en tot el que fa referència a l'aixovar o a aquella passivitat oferent en la seua espera final».

- En *Els valencians de secà* de Gaetà Huguet llegim:

«En l'aixovar de Doloret es va trencar el costum del país, que a les xiques que festegen i treballen la terra, el jornal que guanyen els serveix per anar fent-se l'aixovar a poc a poc, i les fadrines resten quíties de l'obligació d'entregar els seu salari als pares. A Doloret, que encara que treballava moltíssim no tenia assignat cap jornal, els seus pares hagueren de fer-li l'aixovar tot d'una volta, i valia un dineral; a més del vestit per a casar-se i, a banda de les despeses de Doloret, tots els altres de la casa, que n'eren sis, volgueren també fer-se vestits nous».

- Els fragments següents són del llibre *Matèria de Bretanya* de Carmelina Sánchez-Cutillas, el primer fa referència a l'aixovar d'un nadó i el següent a l'aixovar de núvia:

«I en acabant la mare i les àvies i la comare, i les veïnes que entraven a tafanejar l'aixovar del menut i el cobertor del llit de la partera, sospiraven tranquil·

les perquè gràcies als dos amulets ja no se'l podrien emportar ni les bruixes ni el dimoni».

«Les dones aprofitaven l'absència dels seus homes i feien tot allò que no podien fer quan ells hi eren. L'una treia tot l'aixovar i els mobles al carrer [...]».

(Com veiem, Carmelina Sánchez-Cutillas diu clarament que els mobles no formen part de l'aixovar.)

- Els fragments següents són de la novel·la *Quina lenta agonía, la dels ametlers perduts* de Toni Cucarella, en el primer usa la paraula aixovar per a referir-se humorísticament a una mortalla mentre que el segon fa referència de l'aixovar de núvia que diu que és una part del dot de la dona que s'ha de casar:

«—Jo tinc el sudari a punt al calaix de baix de la meua còmoda. Si em muic...

»—Ja ho sé, Blaia: si et mors abans que jo, ja sé on el guardes, eixe aixovar».

«Brodava unes estovalles de fil per a l'aixovar del dot de la meua germana Carmeta».

- En la novel·la *Vespres de sang* de l'otosí Joan Olivares trobem la cobla següent:

«Les xiques del ravalet
totes filen a la lluna
per a fer-se l'aixovar
i no se'n casa ninguna».

6. COMENTARIS I CONCLUSIONS

El diccionari de Carles Ros (1764) i el vocabulari de Just Pastor (1827) defineixen la paraula *aixovar* d'una manera molt acostada al concepte tradicional valencià d'aquest vocable. Podríem dir que és una definició adequada.

La primera accepció que dona el *Diccionari valencià* de la paraula *aixovar* és «conjunt de roba d'ús personal i de la casa que s'aporta a la vida en comú»,

sense concretar qui l'aporta i sense citar la paraula *matrimoni*. No és una definició molt adequada per a expressar el concepte tradicional valencià –encara en vigor– de la paraula *aixovar*.

De les dues accepcions que el *Diccionari de la Llengua Catalana* de l'Enciclopèdia (3a edició) i el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* donen per extensió, la primera considere que no és adequada perquè diu que l'aixovar l'aporten els nuvis, és a dir, l'aporten els dos: l'home i la dona. La segona, la que fa referència a l'expressió *aixovar funerari*, la considere inadequada per les raons que he explicat en l'apartat corresponent.

La definició del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans* –«conjunt de roba personal i de la casa que els nuvis aporten al matrimoni»– la considere inadequada pel mateix motiu que he expressat en el paràgraf anterior.

El significat que dóna el *Diccionari català-castellà* de l'Enciclopèdia (2a edició, febrer 1995), «(*dot del marit*) arras», no és adequat. La paraula castellana *arras*, segons el *DRAE*, té els significats següents: 1 «Cosa que se da como prenda o señal en algún contrato o concierto.», 2 «Conjunto de las trece monedas que, al celebrarse el matrimonio religioso, sirven como símbolo de entrega, pasando de las manos del desposado a las de la desposada y viceversa» i 3 «Entrega de una parte del precio o depósito de una cantidad con la que se garantiza el cumplimiento de una obligación».

La primera accepció del *Diccionari Voramar valencià-castellà/castellà-valencià* està copiada al peu de la lletra de la del *Diccionari català-castellà* de l'Enciclopèdia i, com he dit en el paràgraf anterior, és incorrecta. La segona accepció «(*parament de la casa*) ajuar», tampoc és correcta perquè, com he explicat, la paraula valenciana *aixovar* i la paraula castellana *ajuar* no són equivalents.

Pel que fa al *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor, la definició de la primera accepció correspon al *dot*, que és una institució que ve del dret romà, no a l'*aixovar*, que és una donació matrimonial de l'època musulmana. La definició de la segona accepció –“el conjunt de la roba d'ús personal i de la casa

que la dona aporta al matrimoni”– l’encerta totalment. Eixa és la definició adequada a la idea valenciana d’aixovar.

Com hem vist, tenim, per a la paraula *aixovar*, dos conceptes ben diferents: el dels catalans i el dels valencians.

El concepte tradicional català que definixen el diccionari de Pere Labèrnia (3a acceptió), el *Diccionari General de la Llengua Catalana* de Pompeu Fabra, el *Diccionari Català-Valencià-Balear* (3a acceptió), el *Diccionari castellà-català/català-castellà* d’Albertí (1a acceptió), el *Gran Diccionari de la Llengua Catalana* de l’Enciclopèdia (1a acceptió), la *Gran Enciclopèdia Catalana*, el *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* de Joan Coromines i que arreplega el dret civil català és un concepte de temps antics que actualment, en el segle XXI, no crec que tinga gaire vigència.

El concepte tradicional valencià, que definixen molt bé el *Diccionari Català-Valencià-Balear* i el *Diccionari general* de Francesc Ferrer Pastor, és encara vigent avui en dia entre els valencians però, molt probablement, d’ací a uns pocs decennis, estarà també antiquat.

Actualment ja no són moltes les jóvens valencianes que es fan l’aixovar amb la il·lusió de casar-se, com feien les seues mares, les seues àvies i les seues besàvies. Cada volta són més les dones que es preparen per a exercir una professió i realitzen un treball assalariat fora de casa i, per tant, no tenen gaire temps per a fer-se l’aixovar. Per un altre costat, ja no tothom es casa, com abans. Ara, i cada vegada més, hi han moltes parelles de fet i, també, moltes parelles que, simplement, viuen junts, sense compromís de cap classe, sense cap mena de lligam contractual. I també hi han moltes famílies monoparentals, és a dir, persones que viuen totes soles, siguen fadrines, vídues o divorciades. Tampoc ara, la roba d’ús personal i per a ús de la casa, és la mateixa d’abans ni té el mateix preu. Antigament, la roba era, fonamentalment, de fil –és a dir, de lli– i de cotó. Ara, al costat del lli, del cotó i d’altres fibres naturals d’origen vegetal o animal com, per exemple, la seda, la llana o el cànem, ens trobem una

gran quantitat de fibres sintètiques, fonamentalment derivades del petroli. La roba, ara, es fa barrejant dos o més d'eixes fibres, naturals i artificials. Antigament, una peça fonamental de l'aixovar eren els jocs de llit. Actualment hi han moltes persones que no empren llençols per a dormir, usen nòrdics. I, a més, la immensa majoria no usa mocadors de tela –brodats o no– empra mocadors de paper. La mà d'obra tampoc té el preu d'abans. Antigament, si una xicota que es feia l'aixovar no podia brodar-se personalment tots els llençols, tovalles, tovallons, mocadors, etc., li ho encarregava a una brodadora professional que li ho feia per pocs diners. Ara, brodar una peça de roba a mà val un dineral i poden trobar-se, per pocs diners, peces equivalents brodades a màquina o importades de països llunyans, que fan el mateix paper. Tot canvia i canvia molt de pressa, vertiginosament. En l'actual societat de consum s'ha imposat el costum d'usar i tirar. Hui en dia, quan una cosa es desgasta, es fa vella o queda antiquada, ens desfem d'ella i en comprem una altra. Tot es renova contínuament. Actualment, el valor d'estalvi per al futur que tenia l'aixovar, ja no el té. Ara, la roba i totes les coses es compren a mesura que van necessitant-se. I el motiu de prestigi social, també ha desaparegut. ¿Quina jove de hui en dia es consideraria afortunada i estaria ben devanida pel fet de tindre un aixovar esplèndid i pensaria que és un motiu de prestigi? Em fa l'efecte que ben poques. Ara, el prestigi social el dóna el fet de tindre un títol universitari, encara que mai de la vida s'exercisca la professió per a la qual capacita tindre eixe títol. Hui en dia, encara, una jove valenciana sap què és l'aixovar. D'ací a uns anys –no molts– em fa l'efecte que ja no ho sabran. La qüestió és que, si desapareix la vella institució de l'aixovar, també desapareixerà la paraula *aixovar*, un arabisme preciós que hem conservat durant segles i segles. La solució, per a evitar que la paraula desaparega, és trobar-li una nova accepció que s'acoste tant com puga a la nostra definició tradicional però que s'adeqüe a les circumstàncies actuals. Eixa definició –si en lloc de mirar cap al passat, mirem cap al futur– podria ser la següent: “conjunt de peces de tela format per les usades en el parament

d'una casa i per la roba d'ús personal dels membres de la família que l'habita". Aquesta definició és adequada per a qualsevol tipus de família.

Espere que el futur *Diccionari normatiu del valencià* de l'AVL estudiarà molt atentament aquesta qüestió, redactarà de nou l'entrada *aixovar* i no es limitarà a copiar el que diuen altres diccionaris perquè, per desgràcia, és quasi tot incorrecte, inadequat, deficient, incomplet o confús. I espere també que els redactors del *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, del *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*, del *Diccionari Valencià* i de la resta de diccionaris de la nostra llengua tindran en compte, de cara a futures edicions, tot el que he exposat en el present treball.

Pense que una bona solució seria donar com a primera accepció la nova definició que he escrit més amunt amb la finalitat de donar vida futura a la nostra paraula, com a segona accepció, la definició tradicional valenciana que he posat al començament del present estudi i com a tercera accepció, la definició pròpia de Catalunya tal com la defineix el dret civil català fent constar de manera ben clara que eixa accepció és només de Catalunya. Respecte a la locució *aixovar funerari*, els lingüistes decidiran si s'ha de mantindre o s'ha de suprimir. Jo veig molt clar –com també ho veia Miquel Tarradell– que *aixovar funerari* és un calc del castellà i que fóra millor usar *equipament funerari* o *depòsit funerari*, denominacions molt més adequades i més entenedores.

BIBLIOGRAFIA

- AADD; *Diccionari castellà-català*. (Tercera edició, primera reimpressió, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1999).
- AADD; *Diccionari català-castellà*. (Segona edició, segona reimpressió, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1998).
- AADD; *Diccionari de la Llengua Catalana*. (3a edició, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1993).

- AADD; *Diccionari de sinònims, antònims i idees afíns*. (Edicions Bromera, Alzira, 2007).
- AADD; *Diccionario de sinónimos y antónimos*. (Espasa-Calpe, Madrid, 1994).
- AADD; *Diccionario enciclopédico*. (Ediciones Olympia, Barcelona, 1995).
- AADD; *Enciclopedia Espasa*. (Espasa-Calpe, Madrid, 1994).
- AADD; *Gran Diccionari de la Llengua Catalana*. (Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1998) [= GDLC].
- AADD; *Gran Enciclopèdia Catalana*. (2a edició, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1986).
- AADD; *Gran Enciclopedia de la Comunidad Valenciana*. (València, 2005).
- AADD; *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*. (València, 1973).
- AADD; *Gran Enciclopèdia Valenciana*. (València, 1990).
- ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA; *Diccionari Ortogràfic i de Pronunciació del Valencià* (Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València, 2006) [= DOPV].
- ALBERTÍ I GUBERN, Santiago; *Diccionari castellà-català / català-castellà*. (Dinove-na edició, Albertí, Barcelona, 1993).
- ALCOVER, Antoni Maria & MOLL, Francesc de Borja (amb la col·laboració de Manuel Sanchis Guarnier i Anna Moll Marquès). *Diccionari Català-Valencià-Balear*, (10 volums). (Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1988) [= DCVB].
- BOLÒS I MASCLANS, Jordi; *Diccionari de la Catalunya medieval (ss. VI-XI)*. (Edicions 62, Col·lecció El Cangur / Diccionaris, núm. 284, Barcelona, 2000. pàg. 20).
- BURGUERA I TELLADA, Jordi, (amb la col·laboració d'Assumpta Fluvià i Figueras); *Diccionari etimològic* (Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1996).
- CASARES SÁNCHEZ, Julio; *Diccionario ideológico de la lengua española*. (Segona edició, Gustavo Gili, Barcelona, 1977).
- COROMINES, Joan & PASCUAL, José Antonio; *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*. (Editorial Gredos, Madrid, 1980).

- COROMINES, Joan; *Breve Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana* (Editorial Gredos, Madrid, 1987).
- COROMINES, Joan; *Diccionario Crítico Etimológico*. (Editorial Gredos, Madrid, 1976).
- COROMINES, Joan; *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*. (10 volums, Curial, Barcelona, 1980-1991) [= DCat].
- CORRIENTE CÓRDOBA, Federico; *Diccionario de arabismos y voces afines en iberorromance*. (Editorial Gredos, Madrid, 1999).
- CUCARELLA, Toni; *Quina lenta agonia la dels ametlers perduts*. (Editorial 3 i 4, València, 2003, pàgs. 104 i 235).
- ESCRIG I MARTINEZ, José (1887) *Diccionario valenciano-castellano*. (3a edició dirigida per Constantí Llombart) (Ed. facsímil: Librerías “París-Valencia”, València, 1987).
- ESCRIG I MARTINEZ, José; *Diccionario valenciano-castellano*. (1a edició, Sociedad económica de amigos del país de Valencia, València, 1851).
- FABRA, Pompeu; *Diccionari General de la Llengua Catalana*. (7a edició, EDHSA, Barcelona, 1977).
- FERRER PASTOR, Francesc; *Diccionari de la Rima*. (València, 1980).
- FERRER PASTOR, Francesc; *Diccionari General*. (València, 1985).
- FERRER PASTOR, Francesc; *Vocabulari castellà-valencià / valencià-castellà*. (L'Estel, València, 1977).
- FULLANA MIRA, Luis; *Vocabulari ortogràfic valencià-castellà*. (Edeta, València, 1921).
- GARCÍA DE DIEGO, Vicente; *Diccionario Etimológico Español e Hispánico*. (Editorial Espasa-Calpe, Madrid, 1985).
- HUGUET SEGARRA, Gaetà; *Els valencians de secà. Estampes velles del Maestrat*. (Universitat Jaume I / Fundació Huguet, Caselló de la Plana, 2003, pg. 174).
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS; *Diccionari de la llengua catalana*. (1a edició, Edicions 3 i 4 / Editorial Moll / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona / Palma de Mallorca / València, 1995) [= DIEC1].

- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS; *Diccionari de la llengua catalana*. (2a edició, Enciclopèdia Catalana i Edicions 62, Barcelona, 2007) [= DIEC2].
- INSTITUT INTERUNIVERSITARI DE FILOLOGIA VALENCIANA / GENERALITAT VALENCIANA; *Diccionari valencià* (2a edició, Edicions Bromera, Alzira, 1996) [= DVal].
- LABÈRNIA I ESTELLER, Pere; *Diccionari de la llengua catalana: ab la correspondència castellana y llatina: considerablement augmentat y corretgit per una societat de literats, cultivadors de la llengua catalana* (2a edició, Espasa Germans, Barcelona, 1864-1865).
- LAMARCA, Luis (1839) *Ensayo de un diccionario valenciano-castellano*. (Ed. facsímil: Librerías “París-Valencia”, València, 1980).
- MARTÍ I GADEA, Joaquim; (1891) *Diccionario general valenciano-castellano*. (Ed. facsímil: Librerías “París-Valencia”, 2 volums, València, 1992).
- MARTINES I PERES, Josep; *El diccionario valenciano de Josep Pla i Costa (1817–1890)*. (Generalitat Valenciana / Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1998).
- MARTINES I PERES, Josep; *El valencià del segle XIX: estudi lingüístic del “Diccionario valenciano” de Josep Pla i Costa* (Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Alacant / Barcelona, 2000).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc; *Borja Papa*. (Eliseu Climent, València, 1996, pàg. 300 i 301).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc; *Els cucs de seda*. (Eliseu Climent, València, 1998).
- MIRA CASTERÀ, Joan Francesc; *Un Estudi d'antropologia social al País Valencià: els pobles de Vallalta i Miralcamp*. (Edicions 62, Barcelona, 1974, pàgs. 95 i 144).
- MOLINER, María; *Diccionario de uso del español*. (Gredos, Madrid, 1996).
- MOLL, Francesc de Borja; *Diccionari català-castellà / castellà-català*. (Editorial Moll, Palma de Mallorca, 1994).
- MULET GRIMALT, Carles; Introducció a la novel·la *Viatge al final del fred* de Joan F. Mira (Edicions Bromera, Alzira, 1998, pàgs. 36 i 39).

- OLIVARES ALFONSO, Joan; *Vespres de sang (Vint-i-quatre almuds)*. (Edicions Bro-mera, Alzira, 2000, pàg. 49).
- PAIROLÍ I SARRÀ, Miquel; "Aixovar" dins el diari *Avui* del 31 d'octubre del 2010 (pàg. 2).
- PASTOR FUSTER, Justo (1827) *Breve vocabulario valenciano-castellano sacado de varios autores*. (Ed. facsímil: Librerías "París-Valencia", València, 1991).
- PEY ESTRANY, Santiago; *Diccionari de sinònims i antònims*. (Tercera edició, Tei-de, Barcelona, 1993).
- REAL ACADEMIA DE CULTURA VALENCIANA; *Diccionari ortogràfic valencià-castellà / castellà-valencià*. (Editat per la RACV i finançat per la Generalitat Valen-ciana i la Diputació de València, València, 2004).
- REAL ACADEMIA DE CULTURA VALENCIANA; *Diccionari valencià-castellà / castellà-valencià*. (2 volums, Del Senia al Segura, València, 1992).
- REAL ACADEMIA ESPAÑOLA; *Diccionario de la lengua española*. (Vint-i-dosena edi-ció, 2 volums, Espasa-Calpe, Madrid, 2001) [= DRAE].
- REIG, Eugeni S.; «L'aportació lèxica de Jordi Valor» dins *Jordi Valor i Serra, el mestre que estimava les paraules: aportació lingüística, literària i llegendària*. (Edició a cura de Joan M. Perujo Melgar, Universitat d'Alacant, Departament de Filologia Catalana, Alacant, 2007).
- REIG, Eugeni S.; «Valencià en perill d'extinció: les raons d'un llibre» dins *Estudis del valencià d'ara. Actes de IV Congrés de Filologia Valenciana del 20 al 22 de maig de 2000 en homenatge al doctor Joan Veny*. (Editorial Denes, València, 2002).
- REIG, Eugeni S.; *Les nostres paraules*. (Acadèmia Valenciana de la Llengua, Va-lència, 2008).
- REIG, Eugeni S.; *Valencià en perill d'extinció* (Primera edició, editat per l'autor, València, 1999) [= VPE1].
- REIG, Eugeni S.; *Valencià en perill d'extinció* (Segona edició, editat per l'autor, València, 2005) [= VPE2].

- ROS, Carles; (1764) *Diccionario Valenciano-Castellano*. (Ed. facsímil: Librerías “París-València”, València, 1979).
- ROSANES, Miguel (1964) *Miscelánea que comprende vocabulario valenciano-castellano*. (Ed. facsímil: Librerías “París-València”, València, 1991).
- SALVADOR I GIMENO, Carles; *Gramàtica valenciana amb exercicis pràctics*. (Tercera edició, Publicacions dels cursos de llengua i literatura valenciana de “Lo Rat-Penat”, València, 1959).
- SALVADOR, Vicent & HEIKE VAN LAWICK (eds.); *Valoriana. Estudis sobre l’obra d’Enric Valor*. (Publicacions de la Universitat Jaume I, Castelló de la Plana, 1999).
- SÁNCHEZ-CUTILLAS I MARTÍNEZ DEL ROMERO, Carmelina; *Matèria de Bretanya*. (Eliseu Climent, editor, 3a edició, València, març del 1982, pàgs. 84 i 96).
- SANCHIS GUARNER, Manuel; *Gramàtica valenciana*. (Editorial Torre, València, 1950).
- SARAGOSSÀ ALBA, Abelard; *Gramàtica valenciana raonada i popular. Els fonaments*. (2a edició revisada i augmentada, Tabarca Llibres, València, 2005).
- SECO, Manuel, ANDRÉS, Olimpia & RAMOS, Gabino; *Diccionario del Español Actual*. (Aguilar, Madrid, 1999).
- SEGURA LLOPES, Carles; *Una cruïlla lingüística. Caracterització del parlar del Baix Vinalopó*. (Departament de Filologia Catalana de la Universitat d’Alacant., Alacant, 2003, pàg. 163).
- SIMÓ I MONLLOR, Isabel-Clara; *Contes d’Isabel*. (Editorial Columna, Barcelona, 1999, pàg. 78).
- SIMÓ I MONLLOR, Isabel-Clara; *Júlia*. (Edicions Bromera, Alzira, 2003, pàgs. 147, 149, 157, 196 i 222).
- TARRADELL I MATEU, Miquel; “Sobre alguns termes d’arqueologia en català” dins la revista *Fonaments. Prehistòria i món antic als Països Catalans* (número 5, any 1985, pàgs. 155-160).
- VAL I FORNA, Miquel, MELIÀ I PASQUAL, Josepa & FÈLIX I ROIG, Emili; *Diccionari Vòramar valencià-castellà / castellà-valencià*. (Voramar / Santillana, València, 1998).

VALOR I SERRA, Jordi; *La masera del Romà* dins *Històries Casolanes. Narracions alcoianes*. (Lletres Valencianes, Alcoi / València, 1950, pàg. 21).

VALOR I VIVES, Enric; *L'albarder de Cocentaina* dins *Rondalles valencianes* (5é volum) (Edicions del Bullent, Picanya, 1993, pàg. 132, 133 i 148).

VALOR I VIVES, Enric; *Sense la terra promesa*. (Editorial Prometeo, València, 1980, pàg. 33).

CIBERGRAFIA

La paraula aixovar en el dret civil català: http://www.gencat.cat/justicia/temes/entitats_juridiques/dret_civil/legciv/leg/11984/11984b/ (pàgina visitada el 18 de novembre del 2010).

La paraula aixovar en el dret civil valencià: http://www.uv.es/clementm/noticias/Ley_REMV.pdf (pàgina visitada el 18 de novembre del 2010).

La paraula aixovar en la Viquipèdia: <http://ca.wikipedia.org/wiki/Aixovar> (pàgina visitada el 18 de novembre del 2010).

La paraula ajuar en la Wikipedia: <http://es.wikipedia.org/wiki/Ajuar> (pàgina visitada el 18 de novembre del 2010).

AGRAÏMENTS

Done les gràcies a Miquel Boronat Cogollos, Gustau Erill i Pinyot, Josep Vicent Font i Ten, Xavier Marí Tresserras, Joan-Carles Martí i Casanova, Joan Mascarell i Gasol, Jordi Palou i Masip, Jesús de Prado Plumed, Josep Saborit Vilar i Abelard Saragossà Alba per la seua ajuda.

